

# MỘT SỐ BIỆN PHÁP NÂNG CAO KỸ NĂNG LÀM VIỆC VỚI BẢNG SỐ LIỆU VÀ BIỂU ĐỒ CHO HỌC SINH TRUNG HỌC PHỔ THÔNG TRONG DẠY HỌC MÔN ĐỊA LÍ

Nguyễn Thị Thu Giang  
Trường Đại học Hoa Lư, Ninh Bình  
Đinh Thị Vân Anh  
Khoa Địa lí, trường Đại học Sư phạm Hà Nội

**Tóm tắt:** Địa lí là môn học liên quan tới rất nhiều dạng số liệu khác nhau trong đó chủ yếu là số liệu dưới dạng bảng và biểu đồ. Tuy nhiên, không phải học sinh nào cũng thành thạo các thao tác để khai thác được đầy đủ thông tin từ dạng số liệu trên. Bài viết trình bày một số biện pháp thích hợp nhằm nâng cao kỹ năng làm việc với bảng số liệu và biểu đồ cho học sinh Trung học phổ thông trong quá trình dạy học môn Địa lí.

**Từ khóa:** Kỹ năng làm việc, bảng số liệu, biểu đồ, học sinh, Trung học phổ thông.

## SOME MEASURES TO IMPROVE SKILLS IN WORKING WITH DATA TABLES AND CHARTS FOR HIGH SCHOOL STUDENTS IN TEACHING GEOGRAPHY

Nguyen Thi Thu Giang  
Hoa Lu University, Ninh Binh  
Dinh Thi Van Anh  
Faculty of Geography, Hanoi National University of Education

**Abstract:** Geography is a subject related to many different types of data, mainly data in the form of tables and charts. However, not all students are proficient in the operations to fully exploit information from these types of data. This article presents some appropriate measures to improve the skills of working with data tables and charts for high school students in the process of teaching Geography.

**Keywords:** Working skills, data tables, charts, students, High school.

Nhận bài: 20/04/2025

Phản biện: 22/05/2025

Duyệt đăng: 25/05/2025

### I. ĐẶT VẤN ĐỀ

Địa lí là một môn khoa học gần gũi và có rất nhiều ứng dụng trong thực tế cuộc sống hàng ngày. Học Địa lí sẽ giúp cho học sinh giải thích được các hiện tượng tự nhiên và xã hội xảy ra xung quanh cuộc sống của các em, giúp các em hiểu được bản chất của sự vật, hiện tượng một cách khoa học và linh hoạt. Một số kiến thức Địa lí được tích hợp vào giảng dạy trong nhiều môn học, vì vậy khi học tốt Địa lí sẽ giúp cho các em có tư duy và hứng thú để học tập tốt hơn các môn học khác.

Trong dạy và học Địa lí bảng số liệu thống kê và biểu đồ là một công cụ trực quan, quan trọng nhất ở phần địa lí kinh tế - xã hội. Học sinh học Địa lí phải làm việc rất nhiều với bảng số liệu thống kê ví dụ như diện tích, dân số các nước, các vùng, sản lượng nông - lâm - thủy sản, giá trị sản xuất công nghiệp qua các giai đoạn... và rất nhiều các số liệu khác cần ghi nhớ, bằng cách phân tích, đối chiếu, so sánh để tìm ra các kết luận cần thiết, giúp cho các nhận định, đánh giá được chính xác hơn. Khi đã có các số liệu, tạo điều kiện thuận lợi cho việc phân tích được dễ dàng, sinh động hơn

người ta thường đưa chúng lên biểu đồ. Hình thức cụ thể hóa số liệu bằng biểu đồ giúp cho người học dễ dàng nhận ra cấu trúc, đặc điểm của sự vật, hiện tượng địa lí vì nó là hình ảnh trực quan, gây ấn tượng sâu sắc, tạo được sự hứng thú. Kỹ năng làm việc với bảng số liệu và biểu đồ là một trong những kỹ năng quan trọng trong học tập và giảng dạy Địa lí, vì vậy vấn đề hướng dẫn cho học sinh một số biện pháp nâng cao kỹ năng làm việc với bảng số liệu, xây dựng được biểu đồ, biết phân tích, học tập và sử dụng biểu đồ trong học tập ở trường Trung học phổ thông là một việc làm cần thiết.

### II. NỘI DUNG NGHIÊN CỨU

#### 2.1. Khái niệm và phân loại biểu đồ và bảng số liệu

##### 2.1.1. Khái niệm

\* **Biểu đồ:** Là một hình vẽ có tính trực quan cao cho phép mô tả, thể hiện một cách dễ dàng tiến trình phát triển, thay đổi cơ cấu... của một hiện tượng, sự vật địa lí, mối tương quan về độ lớn giữa các đại lượng hoặc kết cấu thành phần của một tổng thể. Hay nói một cách khác biểu đồ là hình vẽ mô tả ngắn gọn quá trình phân bố, phát

triển của một hiện tượng địa lí nào đó thông qua các hình dạng phù hợp.

\* *Bảng số liệu*: Theo tác giả Nguyễn Trọng Phúc: “Thống kê khoa học là khoa học nghiên cứu mặt số lượng của hiện tượng, những quy luật của đời sống kinh tế - xã hội trong mối quan hệ mật thiết với chất lượng, trong những điều kiện, địa điểm và thời gian nhất định”.

Những số liệu về tình hình sản xuất, sản phẩm, sản lượng, tài nguyên, dân cư, tình hình phát triển nông – công nghiệp... là những số liệu thống kê. Khi chúng được tổng hợp lại theo bảng để phù hợp với mục đích sử dụng thì người ta gọi nó là bảng số liệu.

### 2.1.2. Phân loại

\* *Phân loại biểu đồ*: Có nhiều cách khác nhau để phân loại biểu đồ, phân loại theo hình dạng, theo yêu cầu, theo nội dung.

*Phân loại theo hình dạng* thể hiện gồm: Biểu đồ hình tròn, biểu đồ hình vuông, biểu đồ hình cột, biểu đồ đường, biểu đồ kết hợp cột đường, biểu đồ miền, biểu đồ tháp dân số.

*Phân loại theo yêu cầu* thể hiện: Biểu đồ động thái, biểu đồ cơ cấu, biểu đồ so sánh, biểu đồ thể hiện mối quan hệ,...

*Phân loại theo nội dung*: Biểu đồ các hiện tượng tự nhiên, biểu đồ về dân số, biểu đồ về kinh tế - xã hội.

\* *Phân loại bảng số liệu*: Có 2 dạng chính.

*Bảng số liệu đơn giản*: Là bảng gồm có nhiều số liệu nhưng trong đó chỉ nói về một nội dung.

*Bảng số liệu phức tạp*: Là bảng gồm có nhiều số liệu, chia ra nhiều đề mục có quan hệ với nhau hoặc bao gồm nhiều đề mục khác nhau tính theo thời gian.

## 2.2. Sự cần thiết phải nâng cao kỹ năng làm việc với bảng số liệu và biểu đồ cho học sinh Trung học phổ thông trong dạy học Địa lí

Địa lí tuy là một phân môn khoa học xã hội nhưng nó còn có một mảng riêng về tự nhiên như địa hình, khí hậu, đất, nước, sinh vật nên Địa lí là một phân môn khoa học tổng hợp cả về tự nhiên lẫn kinh tế - xã hội nên rất gần gũi và quan trọng trong thực tế. Vì vậy, nó có rất nhiều ứng dụng trong thực tế, đời sống, sản xuất và kể cả trong việc học tập của học sinh và giảng dạy của giáo viên.

Thông qua phân môn khoa học này sẽ giúp cho học sinh làm quen với những kiến thức mới, mở

rộng sự hiểu biết của mình, từ đó các em có thể giải thích được các hiện tượng liên quan đến môn học không những giúp học sinh học tốt phân môn Địa lí nói riêng mà còn có thể học tốt các môn học khác có liên quan nói chung.

Bảng số liệu là một dạng của số liệu thống kê có một ý nghĩa nhất định trong việc hình thành các tri thức địa lí tự nhiên cũng như địa lí kinh tế - xã hội. Chúng có thể giải thích được nhiều khái niệm và quy luật về địa lí. Nhiều luận điểm, lý thuyết cũng có sức thuyết phục mạnh mẽ hơn khi có số liệu chứng minh. Biện pháp hay được dùng trong các tài liệu địa lí là chuyển các số liệu thống kê thành biểu đồ. Biểu đồ có nhiều loại khác nhau, mỗi loại đều có công dụng riêng, những số liệu khi được chuyển thành biểu đồ bao giờ cũng có tính trực quan cao, làm cho người học tiếp thu được tri thức dễ dàng.

## 2.3. Hệ thống các kỹ năng làm việc với bảng số liệu và biểu đồ Địa lí

Bản thân người học phải luôn trau dồi kiến thức cần thiết cho mình trên con đường chinh phục mọi kiến thức của nhà trường cũng như xã hội. Trong dạy và học Địa lí hay bất kì môn học nào thì kỹ năng tư duy đều mang lại kết quả mới nhất về chất trong quá trình nhận thức của người học, nhưng tư duy chỉ có thể đạt được trên cơ sở tri thức đã học vì “không có nội dung, không có tri thức thì không có tư duy”. Kiến thức theo thời gian có quên đi nhưng cái còn lại là phương pháp tư duy độc lập, sáng tạo để học sinh biết tự học trong suốt cuộc đời.

Kỹ năng phân tích bảng số liệu, vẽ và phân tích biểu đồ là kỹ năng cơ bản của người học Địa lí, với học sinh THPT thì điều này cực kì quan trọng. Các dạng bảng số liệu, biểu đồ được học sinh định dạng, phân tích so sánh đối chiếu từ đó đưa ra được kết luận chính xác nhất về diễn biến của sự vật, hiện tượng đang diễn ra. Việc sử dụng thành thạo các dụng cụ học tập như máy tính, bút chì, thước kẻ, compa,... cũng là một yêu cầu tương chừng như đơn giản nhưng đôi lúc cũng xảy ra sai sót ở các em học sinh.

## 2.4. Thực trạng kỹ năng làm việc với bảng số liệu và biểu đồ của học sinh Trung học phổ thông trong học tập môn Địa lí

Nhận dạng chưa chính xác biểu đồ theo yêu cầu; chia tỷ lệ chưa chính xác; thiếu phần chú giải hoặc phần chú giải viết ẩu.

\* *Đối với biểu đồ cột*: Khi vẽ biểu đồ còn có sự nhầm lẫn giữa trục tung và trục hoành giữa các dạng biểu đồ thanh ngang và biểu đồ thông thường.

\* *Đối với biểu đồ miền*: Vẽ khung hình chữ nhật không cân đối, thẩm mỹ, chia tỉ lệ nằm trên trục hoành không chính xác, thiếu dấu mũi tên và đơn vị đầu 2 trục.

Một số học sinh quên ghi đơn vị hoặc tên biểu đồ hoặc có viết tên nhưng không đầy đủ thông tin theo yêu cầu của đề bài.

Lỗi mà đa số học sinh mắc phải đó là các thông tin trên biểu đồ không nằm trên cùng một trang giấy làm cho bài vẽ thiếu tính trực quan, khó quan sát.

Giáo dục Trung học phổ thông là giáo dục định hướng nghề nghiệp nên phải chú trọng giảng dạy tri thức cơ bản vững chắc, sâu sắc, tỉ mỉ, làm nền tảng để các em tiếp tục học chuyên sâu khi lựa chọn môn Địa lí làm môn học lựa chọn cho định hướng nghề nghiệp của bản thân.

## **2.5. Một số biện pháp nâng cao kỹ năng làm việc với bảng số liệu và biểu đồ cho học sinh Trung học phổ thông trong dạy học môn Địa lí**

*Một là, vận dụng các quy trình chuẩn về các bước làm việc với bảng số liệu và biểu đồ trong dạy học môn Địa lí*

\* *Bảng số liệu*: Nên phân tích từ các số liệu có tầm khái quát cao đến các số liệu chi tiết. Phân tích từ các số liệu phản ánh đặc tính chung của một tập hợp số liệu trước, rồi phân tích các số liệu chi tiết về một thuộc tính, một bộ phận nào đó của tập hợp các đối tượng, hiện tượng địa lí được trình bày trong bảng. Phân tích mối quan hệ giữa các số liệu. Phân tích số liệu theo cột dọc và theo hàng ngang.

\* *Đối với biểu đồ*: Tùy thuộc vào từng loại biểu đồ khác nhau giáo viên xây dựng quy trình chuẩn về cách vẽ, học sinh chỉ việc làm theo các bước và ghi nhớ, thực hành nhiều lần để tạo thành thói quen.

*Hai là, tăng cường học tập nhóm trên lớp và ở nhà*

\* *Trên lớp*: Đa phần học sinh đã nhận thấy được vai trò và ý nghĩa của phương pháp học tập theo nhóm. Giúp các em tự tìm hiểu kiến thức và rèn luyện khả năng làm việc tập thể. Qua việc học tập theo nhóm các thành viên thấy được vai trò của mình đối với tập thể, làm tăng cường sự gắn

kết các thành viên trong lớp, giúp mỗi thành viên thu nhận và nắm vững nhiều kiến thức hơn. Việc học tập như trên còn tạo ra nhiều sản phẩm trí tuệ rất phong phú và chất lượng được thầy cô ghi nhận, đánh giá cao.

\* *Phương pháp làm việc nhóm* được thực hiện qua 5 bước: Bước 1: Giáo viên nêu chủ đề, thảo luận; Bước 2: Giao nhiệm vụ; Bước 3: Chia nhóm; Bước 4: Các nhóm làm việc; Bước 5: Đại diện nhóm trình bày kết quả; Bước 6: Giáo viên tổng kết chủ đề.

\* *Ở nhà*: Tập trung tại nhà của một thành viên nào đó thảo luận về các vấn đề địa lí hay cùng làm chung một bài tập lớn được giáo viên giao nhiệm vụ về nhà trong đó có liên quan đến bảng số liệu và biểu đồ. Hoặc chỉ với chiếc máy tính kết nối mạng, điện thoại kết nối internet là có thể học nhóm cùng bạn bè ở khắp nơi vừa tiết kiệm thời gian mà vẫn đạt được hiệu quả.

*Ba là, xây dựng một số tiết dạy riêng về rèn kỹ năng làm việc với bảng số liệu và biểu đồ*

Để giúp học sinh có kỹ năng phân tích và rút ra được những kết luận, so sánh, đối chiếu,... khi làm việc với bảng số liệu và biểu đồ. Giáo viên cần dành một đến ba tiết dạy để hướng dẫn học sinh làm việc và thực hành phân tích bảng số liệu và vẽ biểu đồ. Từ đó, hình thành kỹ năng tự học môn Địa lí cho học sinh thông qua sách giáo khoa và các phương tiện thông tin đại chúng. Giúp nuôi dưỡng niềm đam mê học tập môn Địa lí cho học sinh ngay từ khi học tập ở trường Trung học phổ thông và tiếp tục theo học chuyên ngành Địa lí ở bậc học cao hơn.

*Thứ tư, sử dụng một số mẹo nhỏ vào nhận biết các loại biểu đồ khác nhau*

Các dạng biểu đồ trong chương trình Địa lí (gồm các dạng biểu đồ sau: Dạng hình tròn, dạng hình cột; dạng cột chồng, dạng miền, dạng đường biểu diễn và dạng thanh ngang). Để nhận biết cách vẽ các dạng biểu đồ khác nhau thông qua nhận diện các từ khóa trong yêu cầu của đề bài. Giáo viên cần truyền đạt điều này để học sinh ghi nhớ, vận dụng để vẽ biểu đồ cho phù hợp.

*Năm là, lặp đi lặp lại các dạng bài tập liên quan tới bảng số liệu và biểu đồ trong các giờ dạy Địa lí để tạo thói quen ghi nhớ thông qua bảng số liệu và biểu đồ cho học sinh*

Trong quá trình học tập, học sinh thường xuyên tiếp xúc với các bảng số liệu và biểu đồ đặc

biệt là các phần học về Địa lí tự nhiên và Địa lí kinh tế - xã hội. Do vậy, mà giáo viên phải thường xuyên hướng dẫn học sinh khai thác thông tin, thu thập được trên bảng số liệu và biểu đồ là cần thiết qua đó sẽ góp phần nhắc lại các cách làm việc với những phương tiện trực quan đó. Việc lặp đi lặp lại nhiều lần một dạng bài tập quen thuộc và yêu cầu học sinh thực hiện các thao tác mình đã từng làm sẽ giúp cho các em ghi nhớ được cách thức làm việc với các phương tiện trực quan đó. Do đó, các em sẽ càng hiểu sâu hơn bài học của mình mà không cần tốn nhiều thời gian học thuộc lòng mà chỉ cần ghi nhớ thông tin qua các cách phân tích bảng số liệu hay phân tích biểu đồ đã cho trong các bài học. Học sinh cũng phải là người luôn tập trung quan sát và ghi nhớ thao tác của giáo viên trên lớp để khi gặp các bài tập tương tự thì tự mình

có thể làm được ngay mà không cần tới sự giúp đỡ của giáo viên.

### III. KẾT LUẬN

Giáo viên phải là người luôn tìm tòi, khám phá các phương pháp giảng dạy phù hợp giúp học sinh tiếp thu nguồn tri thức vô tận từ cuộc sống đặc biệt với môn Địa lí. Làm việc với bảng số liệu và biểu đồ là một trong những kỹ năng cơ bản khi học Địa lí. Vì vậy, để hình thành được kỹ năng này cho học sinh Trung học phổ thông là một điều vô cùng quan trọng, cần thiết, làm được điều này sẽ tạo nên hiệu ứng tích cực nuôi dưỡng niềm đam mê và kỹ năng tự học tập suốt đời cho học sinh. Học sinh phải thật sự là những người chủ động, sáng tạo, không ngừng học hỏi trau dồi kiến thức, rèn luyện các kỹ năng cần thiết góp phần tạo nên thành công của bản thân trong tương lai.

### TÀI LIỆU THAM KHẢO

1. Sách giáo khoa Địa lí lớp 10,11,12, NXB Giáo dục, Hà Nội.
2. Đậu Thị Hòa (2019), *Những vấn đề dạy học Địa lí ở trường phổ thông hiện nay*, NXB Đại học Huế.
3. Bộ Giáo dục và Đào tạo (2018), *Khung chương trình môn Địa lí ở trường phổ thông*.
4. Nguyễn Đức Vũ (2007), *"Hướng dẫn tự học Địa lí"*, NXB Giáo dục, Hà Nội.
5. Nguyễn Dược, Nguyễn Trọng Phúc (2006), *"Lý luận dạy học địa lí"*, NXB Đại học Quốc gia Hà Nội.